

ผลงานการจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM)

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

ชื่อเรื่อง : การพัฒนาท้องถิ่นด้วยการส่งเสริมศักยภาพชุมชนสู่การค้าเชิงพาณิชย์ด้วยพหุวิทยาการที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ กรณีศึกษาชุมชนบ้านห้วยช่อง

ชื่อเจ้าของผลงาน : อาจารย์ศิริพร อ่วมศิริ

ตำแหน่ง : ผู้ช่วยคณบดี สังกัด : คณะเทคโนโลยีสารสนเทศ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา :

ชุมชนบ้านห้วยช่อง ตำบลหนองกะป๋อ อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี เป็นชุมชนที่มีอาชีพหลักคือ การปลูกข้าวหอมมะลิ แต่กลับเผชิญกับปัญหาซ้ำซากด้านเศรษฐกิจและการเกษตร ซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญของพื้นที่นี้ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศที่รุนแรงขึ้นในรอบหลายปีที่ผ่านมา ส่งผลให้ฝนตกไม่ตามฤดูกาล เกิดภาวะฝนทิ้งช่วง ทำให้เกษตรกรขาดแคลนน้ำสำหรับเพาะปลูก ระบบชลประทานไม่ครอบคลุม ส่งผลต่อการเจริญเติบโตของข้าว และนำไปสู่ผลผลิตที่ต่ำและคุณภาพไม่เป็นไปตามมาตรฐาน นอกจากนี้ ยังพบว่ากระบวนการผลิตยังใช้วิธีการแบบดั้งเดิมที่ไม่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน เช่น การเลือกเมล็ดพันธุ์ การดูแลรักษาแปลงนา และการจัดเก็บหลังการเก็บเกี่ยว ข้าวบางส่วนเน่าเสียหรือมีคุณภาพต่ำ เนื่องจากขาดความรู้ด้านการจัดการหลังการเก็บเกี่ยว เช่น การสีข้าว การบรรจุภัณฑ์ และการจัดเก็บ ซึ่งเป็นอีกจุดอ่อนที่ทำให้ไม่สามารถเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ได้ อีกหนึ่งปัญหาสำคัญคือ "ช่องทางการตลาดและการจำหน่าย" ข้าวหอมมะลิของชุมชนห้วยช่องยังไม่สามารถเข้าถึงตลาด เชิงพาณิชย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ชาวบ้านส่วนใหญ่นำผลผลิตไปขายในราคาถูกให้กับพ่อค้าคนกลาง ขาดการรวมกลุ่ม ขาดการสร้างแบรนด์ และขาดความรู้ในการสื่อสารทางการตลาด รวมถึงไม่มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่อยอด เช่น การแปรรูป หรือสร้างบรรจุภัณฑ์ให้มีความน่าสนใจตามความต้องการของผู้บริโภคยุคใหม่

จากปัญหาเหล่านี้ จึงนำมาสู่แนวทางในการแก้ไขที่มีการบูรณาการผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ ได้แก่ สำนักงานเกษตรอำเภอบ้านลาด คณะเทคโนโลยีสารสนเทศ นักวิชาการการเกษตร ราษฎ์ชาวบ้าน ฯลฯ เพื่อร่วมกันพัฒนาองค์ความรู้แบบพหุวิทยาการ ทั้งในด้านการเพาะปลูกอย่างยั่งยืนในพื้นที่นํ้าน้อย การถ่ายทอดเทคโนโลยีการแปรรูปและบรรจุภัณฑ์ การอบรมเชิงปฏิบัติการด้านการตลาด การจัดจำหน่ายผ่านช่องทางออนไลน์/เครือข่าย และการสร้างกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อให้เกิดการจัดการร่วมในระดับท้องถิ่นอย่างเป็นระบบและยั่งยืน โดยเน้น "การมีส่วนร่วมของชุมชน" เป็นหัวใจสำคัญตลอดทุกขั้นตอนของโครงการ

วัตถุประสงค์ของการจัดการความรู้ :

1. เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการทำนาข้าวแบบใช้น้ำน้อยและเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ห้วยฮ่อง
2. เพื่อส่งเสริมการแปรรูปข้าวหอมมะลิและสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ เช่น น้ำสัลดข้าวหอมมะลิ
3. เพื่อสร้างความร่วมมือและเครือข่ายภาคีในการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน
4. เพื่อสร้างวิสาหกิจชุมชนที่สามารถพัฒนาและบริหารจัดการตนเองได้ในระยะยาว

กระบวนการจัดการความรู้ (KM Process) :

การจัดการความรู้ (KM) ที่ใช้ในการพัฒนาชุมชนบ้านห้วยฮ่อง ถูกออกแบบให้มีลักษณะเป็นระบบที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม โดยแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

1. **การบ่งชี้ความรู้ (Knowledge Identification)** ขั้นตอนแรกคือการเข้าไปสำรวจพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลและฟังเสียงจากชุมชนโดยตรง เพื่อระบุ “ช่องว่างของความรู้” ที่จำเป็นต้องเติมเต็ม ทีมงานได้ใช้การสนทนากลุ่ม (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับเกษตรกรและผู้นำชุมชน เพื่อให้เข้าใจปัญหาจริง เช่น ขาดองค์ความรู้เรื่องการทำนาแบบใช้น้ำน้อย ปัญหาการเก็บเกี่ยวที่ไม่มีประสิทธิภาพ และขาดทักษะด้านการตลาดและการแปรรูปสินค้า
2. **การสร้างและรวบรวมความรู้ (Knowledge Creation & Capture)** เมื่อเข้าใจปัญหาแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการออกแบบองค์ความรู้ที่เหมาะสมกับชุมชนโดยใช้วิธี “พหุวิทยาการ” (Multidisciplinary Integration) ได้แก่
 - 1) นักวิชาการด้านการเกษตร สำนักงานเกษตรอำเภอบ้านลาด ราษฎรชาวบ้าน ผู้นำชุมชน พัฒนาแนวทางการทำนาแบบใช้น้ำน้อย
 - 2) คณะเทคโนโลยีสารสนเทศ สาขาคอมพิวเตอร์ สาขาวิชาเทคโนโลยีเว็บและมัลติมีเดีย ช่วยพัฒนาแนวทางประชาสัมพันธ์ออนไลน์ ให้ความรู้เรื่องการตลาดและการสร้างแบรนด์ องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นถูกจัดทำในรูปแบบคู่มือการเรียนรู้ สื่อวิดีโอ และกิจกรรมฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ
3. **การจัดระบบความรู้ (Knowledge Storage & Organization)** องค์ความรู้ทั้งหมดถูกจัดระบบไว้อย่างเป็นระเบียบ เพื่อให้เข้าถึงง่าย โดยจัดทำเป็นชุดองค์ความรู้และคลังความรู้ดิจิทัล เช่น การสร้างคลิปวิดีโอสอนการแปรรูปข้าว การบรรจุภัณฑ์สุญญากาศ และแนวทางการจำหน่ายออนไลน์ ซึ่งสามารถนำไปใช้ในกิจกรรมอบรมซ้ำ และใช้เผยแพร่ในวงกว้างได้ในอนาคต
4. **การแบ่งปันและแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing)** เป็นขั้นตอนที่สำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วม โดยมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชาวบ้าน นักวิชาการ และหน่วยงานภาครัฐ

รวมถึงการจัดกิจกรรมอบรม สัมมนา และการลงพื้นที่เพื่อฝึกปฏิบัติจริง ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนและมหาวิทยาลัยอย่างยั่งยืน

5. **การนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ (Knowledge Application)** การนำองค์ความรู้ไปปรับใช้จริงในวิถีชีวิตของชุมชน เช่น การจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อผลิตและจำหน่ายน้ำสลัดจากข้าวหอมมะลิ การรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อบริหารจัดการระบบการผลิตและการตลาด ตลอดจนการพัฒนากระบวนการขายผ่านช่องทางออนไลน์ เช่น เพจ Facebook และแพลตฟอร์มอีคอมเมิร์ซ (Shopee)

เครื่องมือหรือกิจกรรมที่ใช้ :

- 1) กิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการทำนํ้าน้อย
- 2) กิจกรรมฝึกอบรมการแปรรูปข้าวและการผลิตน้ำสลัด
- 3) การออกบูธจำหน่ายสินค้าในงานแสดงต่าง ๆ
- 4) การสร้างเครือข่ายเพื่อจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนทั้งออนไลน์และหน้าร้าน
- 5) การจัดสัมมนาและกิจกรรมสื่อสารประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์
- 6) การร่วมสร้างวิสาหกิจชุมชนเพื่อขับเคลื่อนธุรกิจท้องถิ่น

ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น :

- 1) ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์รวมกว่า 54,075 บาท
- 2) มีผลิตภัณฑ์ใหม่เกิดขึ้น เช่น น้ำสลัดข้าวหอมมะลิ
- 3) คริวเรือนที่เข้าร่วมมีความสุขเฉลี่ยถึงร้อยละ 94.88
- 4) เกิดองค์ความรู้ที่เป็นรูปธรรมและใช้ได้จริงเกี่ยวกับการผลิต การเก็บรักษา และการตลาด
- 5) เกิดการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนที่สามารถบริหารจัดการตนเองได้

บทเรียนที่ได้รับ/ข้อเสนอแนะ :

- 1) ความสำเร็จของโครงการเกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ มหาวิทยาลัย และชุมชน
- 2) การบริหารจัดการและวางแผนต้องมีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่
- 3) ควรขยายระยะเวลาโครงการเพื่อเพิ่มความต่อเนื่องและผลักดันการเติบโตของวิสาหกิจชุมชนให้ยั่งยืน
- 4) การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องด้านการตลาดและนวัตกรรมจะช่วยให้ชุมชนสามารถแข่งขันได้ในเชิงพาณิชย์ระยะยาว